

WERKEN AAN EEN BETERE AANPAK VAN HUISELIJK GEWELD

Marije van der Hulst, Cora Bartelink & Anne Steenbakkers

De Haagse Hogeschool en Zorg- en Veiligheidshuis Haaglanden hebben een participatief actieonderzoek gedaan om de samenwerking rond complexe huiselijk geweld situaties te versterken. Dit heeft geleid tot versterkingen in multidisciplinaire overleggen: een actievere deelname van gezinnen hieraan en meer structuur voor een gezamenlijke analyse en plan van aanpak.

H

uiselijk geweld¹ heeft een grote impact op alle betrokkenen. Snel en adequaat handelen is nodig om langdurige schade en hoge kosten te voorkomen of te beperken. In veel gevallen is dit echter makkelijker gezegd dan gedaan. Huiselijk geweld vindt veelal plaats in complexe situaties, waarbij er meerdere problemen spelen die elkaar versterken of in stand houden. Dit maakt dat professionals vanuit uiteenlopende sectoren en organisaties binnen één gezin intensief en langdurig met elkaar moeten samenwerken om het huiselijk geweld te stoppen. In de regio Haaglanden faciliteert het Zorg- en Veiligheidshuis Haaglanden deze samen-

werking tussen de zorg-, bestuurs- en strafketen voor gezinnen met zeer complexe problemen.

Het Zorg- en Veiligheidshuis en haar samenwerkingspartners constateerden begin 2020 dat de samenwerking rond huiselijk geweld zaken beter kan. Zij menen dat professionals uit de verschillende betrokken organisaties geneigd zijn om binnen hun eigen expertise te (blijven) werken, terwijl de problematiek vraagt om een domeinoverstijgende aanpak. Professionals werken vaak nog op hun eigen eilandje aan losse en soms deels overlappende doelen, waardoor het geheel aan hulpverlening voor een gezin onoverzichtelijk en overweldigend wordt en de gewenste veranderingen uitblijven. Een plan van aanpak is vaak nog geen echt gezamenlijk plan van alle betrokken professionals. Een gezamenlijk plan vraagt niet alleen om nauwe samenwerking tussen verschillende professionals, maar ook om de behoefte ieders visie, taal, werkwijze en mogelijkheden te begrijpen. Alleen als professionals elkaar goed 'verstaan', kunnen ze een zinvol gesprek voeren over de gewenste aanpak. Een dergelijke samenwerking komt niet vanzelfsprekend tot stand en vraagt voortdurend inzet en aandacht van alle betrokkenen.

Het betrekken van de gezinnen zelf in deze samenwerking lijkt vanzelfsprekend, maar is dat helaas vaak niet. Veel gezinnen staan niet (meer) open voor hulp, omdat ze ontmoedigd zijn geraakt door de beperkingen van het zorgsysteem en de grote hoeveelheid betrokken hulpverleners. Het is voor gezinnen dan moeilijk om een vertrouwensrelatie op te bouwen en hoop te houden op verbetering van hun situatie. Noodzakelijke verandering in de situatie, waardoor een veilig thuis ontstaat voor alle betrokkenen, blijft daardoor uit.

Om deze weerbarstige praktijk te verbeteren heeft het Zorg- en Veiligheidshuis samen met de Haagse Hogeschool een actieonderzoek uitgevoerd, om samen met professionals uit de praktijk de samenwerking met elkaar en met gezinnen te versterken.

Participatief actieonderzoek

Gezien het grote aantal organisaties dat betrokken kan zijn bij huiselijk geweld casuïstiek, is binnen dit participatieve actieonderzoek een selectie gemaakt. Het onderzoek is uitgevoerd in nauwe samenwerking met afgevaardigden vanuit de acht belangrijkste part-

ners in de aanpak van huiselijk geweld: Veilig Thuis Haaglanden, Jeugdbescherming West, Perspektief, De Waag, gemeente Den Haag (Veilig Verder Team), politie, Openbaar Ministerie en Reclassering Nederland. Daarnaast is een kleine groep ervaringsdeskundigen betrokken bij het onderzoek. Zij hebben zelf met huiselijk geweld te maken (gehad). Het onderzoek bestond uit vier fasen waarin de betrokkenen stapsgewijs toewerkten naar praktische oplossingen voor de geconstateerde knelpunten in de samenwerking.

Fase 1 en 2: Startbeeld en gezamenlijke visie

In de eerste fase hebben de onderzoekers de doelgroep en samenwerking in kaart gebracht met een literatuurverkenning, dossieranalyse en interviews met professionals en (voormalig) cliënten. Op basis van hun bevindingen zijn de acht betrokken partners met elkaar in gesprek gegaan. In deze tweede fase ontwikkelden de partners een gezamenlijke visie op de samenwerking, inclusief een prioritering in verbeterpunten. Uit het startbeeld bleek dat een gezamenlijke probleemanalyse en plan van aanpak cruciaal zijn voor de onderlinge samenwerking. In de praktijk bleek deze

foto: Bigstock

- combinatie van analyse en plan echter vaak afwezig of onvolledig.

'In het overleg krijg je vanuit verschillende invalshoeken de situatie belicht: de jeugdbeschermer kijkt vanuit het kind, de politie vertelt welke meldingen er allemaal zijn geweest. Al die stukjes informatie bij elkaar geven een completer beeld van de onveiligheid. Je hebt in je eentje altijd een onvolledig beeld, en dan kan je geen goed plan van aanpak maken. De kans op een structurele oplossing vergroot je door een compleet beeld te hebben.'

- Professional

Daarnaast bleek dat de betrokkenheid van de gezinnen zelf essentieel is, maar niet (voldoende) tot stand komt.

'De stem van de cliënt zou zwaarwegend moeten zijn in het stellen van prioriteiten. Het gaat immers over hun leven; over wat zij belangrijk vinden. Het moet gaan over wat er voor een gezin goed is, en niet alleen voor de losse eilandjes aan hulpverlening. Praat niet over cliënten, maar met cliënten.'

- Cliënt

In de tweede fase ontwikkelden de partners in twee interactieve bijeenkomsten (januari en maart 2021) op basis van de bevindingen een gezamenlijke visie op het verbeteren van de samenwerking. Partners hebben daarvoor voorafgaand bij hun collega's input verzameld, om zo een breed gedragen visie te kunnen ontwikkelen. Alle betrokkenen waren het erover eens dat de samenwerking gericht moest zijn op het vergroten van de veiligheid in gezinnen. Daarbij noemden zij veranderwensen gericht op:

1. een gezamenlijke visie op de problematiek en een gezamenlijk plan voor een gezin;
2. de betrokkenheid van gezinnen als gelijkwaardige gesprekspartner;
3. meer duidelijkheid voor een gezin over ieders rol en taakverdeling.

Fase 3: Leer-, verbeter-, en evaluatiecyclus

In de volgende fase van het onderzoek hebben partners verbeteracties uitgewerkt met betrekking tot de eerste twee thema's.

In vier interactieve (online) bijeenkomsten zijn concrete verbeteracties bedacht, uitgevoerd en geëvalueerd. De onderzoekers faciliteerden dit proces door de bijeenkomsten te organiseren en leiden, bevindingen uit het startbeeld terug te koppelen, verbeteracties te eva-

lueren en een verslag te maken van alle bijeenkomsten. De bijeenkomsten vonden plaats tussen maart 2021 en februari 2022, online vanwege beperkingen voor fysieke bijeenkomsten gedurende de coronapandemie. Na de eerste en tweede bijeenkomst kwamen deelnemers in kleinere werkgroepen bijeen om verbeteracties nader te concretiseren. Voorgestelde veranderingen zijn vervolgens voorgelegd aan de groep ervaringsdeskundigen, getest in de praktijk en geëvalueerd door gebruikers. Vervolgens zijn de veranderingen aangescherpt en zijn deze opnieuw in de praktijk getest en geëvalueerd. Hieronder zijn de concrete opbrengsten van dit proces beschreven.

Gezamenlijke analyse en planvorming

De betrokken partners meenden dat een gespreksleidraad voor de multidisciplinaire casuïstiekbespreking een goed hulpmiddel zou zijn om de gezamenlijke analyse en planvorming te versterken. Uitgangspunt hierbij was om niet iets nieuws te bedenken, maar gebruik te maken van de hulpmiddelen die het Zorg- en Veiligheidshuis al gebruikte (gefaseerde ketenzorg, BOB-methodiek en Signs of Safety). De fasen van de gefaseerde ketenzorg (directe veiligheid, risicogestuurde zorg en herstelgerichte zorg) zijn als basis gekozen, omdat deze het verdere verloop van een casuïstiekbespreking bepalen. Voor elk van deze fasen zijn gespreksvragen opgesteld volgens de structuur van de BOB-methodiek (Beeldvorming, Oordeelsvorming en Besluitvorming), waarmee professionals de situatie van het gezin gestructureerd in kaart brengen. Voor een inschatting van de veiligheid is de veiligheidsvraag vanuit Signs of Safety toegevoegd. De onderzoekers hebben in nauw overleg met de betrokken partners de gespreksleidraad verder uitgewerkt en vormgegeven.

Uit de evaluaties kwam naar voren dat partners de gespreksleidraad een prettige ondersteuning vinden tijdens de multidisciplinaire overleggen. Wel ervoeren zij het gevaar dat ze te lang bleven hangen in de fase van gezamenlijke analyse, waardoor zij te weinig tijd hadden voor het plan van aanpak. Ervaringsdeskundigen benadrukken dat juist voor de gezamenlijke analyse voldoende tijd moet zijn om keuzes goed te doordenken en af te wegen.

Betrokkenheid van gezinnen

De betrokken partners hadden de sterke wens om gezinnen structureel te betrekken bij besprekingen over

hun situatie. Inspraak en medewerking van gezinnen is immers essentieel voor het slagen van de hulpverlening en het bereiken van veiligheid in het gezin. Daarom hebben zij structurele afspraken gemaakt over het uitnodigen van gezinsleden voor deelname aan casusbesprekingen binnen het Zorg- en Veiligheidshuis. Zo kunnen gezinnen een actieve bijdrage leveren aan de multidisciplinaire overleggen. Daarnaast worden overleggen vooraf en achteraf met gezinnen besproken. De aanwezigheid van gezinsleden bleek voor het Openbaar Ministerie een lastig punt, aangezien zij hun onafhankelijke positie binnen het strafrecht moeten bewaken. Afsproken is dat zij niet aansluiten bij (delen van) een overleg waarbij gezinsleden aanwezig zijn. Ter ondersteuning van de positie van gezinnen in het overleg is een praatplaat ontwikkeld, waarin visueel en in eenvoudige bewoordingen de gang van zaken in het Zorg- en Veiligheidshuis is uitgelegd.

Ervaringsdeskundigen zien de grote meerwaarde van de actieve betrokkenheid van gezinsleden bij multidisciplinaire besprekingen. Door open en transparant met gezinsleden te communiceren weten zij wat ze kunnen verwachten (en wat niet). Dit geeft rust en

een goede basis voor (het herstel van) een vertrouwensrelatie. Verder vonden zowel gezinsleden als betrokken professionals het prettig dat gezinsleden aanwezig waren bij multidisciplinair overleg. Zij ervoeren meer ruimte voor het perspectief en de inbreng van gezinsleden en ontdekten dat er daarmee meer aandacht uitging naar het opstellen van een plan van aanpak. In de uitvoering van dit plan krijgen gezinsleden ook explicieter een eigen verantwoordelijkheid.

Fase 4: borging

In deze laatste fase hebben de betrokken partners nagedacht over de borging van veranderingen die gedurende het onderzoek zijn ingezet. Zij menen dat verdere implementatie van de voorgestelde veranderingen vraagt om een doelgericht proces, waarin betrokkenen zich de nieuwe werkwijze eigen kunnen maken. Daarna menen zij dat het belangrijk blijft om de positie van gezinnen en de gezamenlijke analyse en planvorming onder de aandacht te houden. Terugkijkend constateren zij hoe het onderzoek hen geholpen heeft om een lerende beweging in gang te zetten. Zij vinden het zinvol om dit gezamenlijke leerproces voort te zetten, ook nu de onderzoekers zich na afronding van het onderzoek hebben teruggetrokken.

► Uitdagingen in dit onderzoek

Zoals multidisciplinair overleg in samenspraak met gezinnen cruciaal is, zo is ook onderzoek in nauwe samenwerking met de praktijk van grote meerwaarde. Professionals en gezinnen weten immers in welke situatie zij zich bevinden, welke problemen ze ondervinden en waar de verbeterkansen liggen. Alleen samen is de situatie daadwerkelijk te verbeteren. Participatief actieonderzoek vraagt van alle deelnemers een andere rol en betrokkenheid dan klassiek empirisch onderzoek. Enerzijds lopen onderzoekers mee in de praktijk; anderzijds loopt de praktijk mee in het onderzoek. Partners uit het Zorg- en Veiligheidshuis hadden hierdoor een wezenlijke stem in het bepalen van de doelen van het onderzoek, het bedenken van verbeteracties, de uitvoering en evaluatie. De onderzoekers faciliteerden hierbij vooral en stuurden minimaal op uitkomsten of gewenste richtingen. Deze vorm van onderzoek had echter ook een aantal uitdagingen, die vaak leken op de uitdagingen in de hulp aan gezinnen met complexe problemen.

Gezamenlijke probleemanalyse en planvorming

Niet alleen in de hulpverlening aan gezinnen, maar ook in het onderzoek was een gezamenlijke analyse van de situatie nodig, om vervolgens samen een verbeterplan op te stellen, uit te voeren en te evalueren. Het kostte veel tijd en inspanning om dit proces op gang te brengen. Voor zowel de partners van het Zorg- en Veiligheidshuis als de onderzoekers was het een zoektocht naar de juiste focus en mogelijke oplossingsrichtingen. De complexiteit van het vraagstuk maakte het nodig om in kleine stapjes naar vooruitgang te zoeken. Opbrengsten waren niet het resultaat van een logisch, lineair proces, maar kwamen meer intuïtief, incrementeel, dialogisch en creatief tot stand. Daarin moest worden gezocht naar ieders rol en verantwoordelijkheden in dit onderzoeksproces.

Betrokkenheid van gezinnen

Het betrekken van gezinnen is een uitdaging; niet alleen in de hulpverlening aan mensen die met huiselijk geweld te maken hebben, maar ook in dit participatief actieonderzoek. Door de complexe situatie waarin cliënten zich bevinden is er vaak weinig (mentale) ruimte om te participeren in een onderzoek. Daarnaast waren professionals terughoudend met het benaderen van gezinnen waarmee zij te maken hebben voor het onderzoek, uit angst voor overbelasting van deze gezinnen. We hebben in het onderzoek daarom

vooral samengewerkt met voormalige cliënten en ervaringsdeskundigen die hun ervaringen (enigszins) achter zich hadden liggen. Zij waren zeer bereid om aan het onderzoek mee te werken en op meerdere momenten input te leveren.

Professionele moed

Om in situaties van complex huiselijk geweld tot betere hulpverlening te komen, is een radicale vernieuwing van de aanpak nodig. De betrokken partners vonden het moeilijk om over innovatieve veranderingen na te denken; de complexiteit van het vraagstuk leek hen te verlammen, wat resulteerde in een gebrek aan verbetervoorstellen, of voorstellen die onbereikbaar en niet door henzelf te beïnvloeden waren. Het vergt lef van de professionals in deze situatie om de eigen professionele ruimte te verkennen en zo nodig te vergroten. Hoewel zij die ruimte in dit onderzoek kregen, bleken zij dat niet altijd zo te ervaren. We constateerden dat organisaties voldoende mandaat en vertrouwen moeten geven aan hun professionals om te doen wat nodig is. De moed om de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld te veranderen moest groeien.

Hoe nu verder?

Dit onderzoek heeft een lerende beweging onder de partners van Zorg- en Veiligheidshuis Haaglanden op gang gebracht. Zij hebben stappen gezet om tot vernieuwing van de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld te komen. De gewenste impact voor gezinnen is er echter nog niet. Dit stelt professionals en organisaties voor de uitdaging om deze cyclus van leren, verbeteren en evalueren met elkaar te blijven doorlopen, vooral nu de onderzoekers zich hebben teruggetrokken uit de praktijk. Het vliegwieltje van verandering is in beweging gezet, maar vraagt aandacht en energie om in beweging te blijven. Door samen te blijven reflecteren en experimenteren. ✦

¹ *Huiselijk geweld en/of kindermishandeling.*

Meer informatie

- Rapport: Bartelink, C., Steenbakkens, A., & Van der Hulst, M. (2022). *De handen ineen! Samenwerking bij complexe huiselijk geweld casuïstiek*. Den Haag: Kennisnetwerk Jeugd Haaglanden. <https://www.kennisnetwerkjeugdhaaglanden.nl/rapport-de-handen-ineen-samenwerking-bij-complexe-huiselijk-geweld-casuïstiek>